

УДК 331.2

О.В. Сторожук, доц., канд. екон. наук, А.В. Михайлюк, здобувач
Кіровоградський національний технічний університет

Соціальні гарантії держави в контексті розвитку кадрового потенціалу професійно-технічної освіти України

Стаття присвячена аналізу ролі соціальних гарантій держави в контексті розвитку кадрового потенціалу професійно-технічної освіти України. Виявлено невідповідність державних соціальних гарантій та механізмів їх реалізації в системі освіти, зокрема професійно-технічної. Запропоновані напрямки посилення дієвості механізмів реалізації соціальних гарантій держави в системі професійно-технічної освіти.

соціальні гарантії, професійно-технічна освіта, кадровий потенціал

Постановка проблеми. В останні роки у вітчизняній системі професійно-технічної освіти відбулися істотні зрушення, обумовлені трансформацією соціально-економічної і політичної ситуації в країні. Це вимагає у свою чергу зміни освітніх стандартів, рівня і якості підготовки кваліфікованих робітників, удосконалення номенклатури спеціальностей відповідно до сучасних вимог. Традиційна система професійно-технічної освіти характеризується застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників, і тому неспроможна сьогодні і в найближчому майбутньому забезпечити збереження і розвиток кадрового потенціалу кваліфікованих робітників в Україні.

Серед великої кількості питань, які стосуються державного регулювання системи освіти в Україні, особливе місце належить забезпеченню соціальних гарантій держави в контексті розвитку кадрового потенціалу професійно-технічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі соціальних функцій держави, формування і використання кадрового потенціалу працівників, розвитку системи освіти як складової національної безпеки держави присвячено багато робіт вітчизняних науковців. Серед інших потрібно виділити таких відомих вчених, як: С.І. Бандур, І.К. Бондар, О.А. Бугуцький, В.М. Геєць, О.А. Грішнова, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Г.І. Купалова, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, М.В. Семикіна, В.П. Семиноженко, Л.М. Фільштейн.

Разом з тим, потрібно визнати, що проблеми забезпечення соціальних гарантій держави в системі освіти, зокрема в контексті розвитку кадрового потенціалу професійно-технічної освіти України все ще залишаються невирішеними. Актуальність і недостатня вивченість зазначених проблем обумовили вибір теми даної статті.

Метою статті є аналіз ролі і дієвості механізмів реалізації соціальних гарантій держави в контексті розвитку кадрового потенціалу професійно-технічної освіти України.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать результати наших досліджень, протягом останніх років спостерігається чітка тенденція щодо скорочення обсягів підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах нашої держави. За даними Державного комітету статистики кількість професійно-технічних навчальних

закладів системи Міністерства освіти і науки України скоротилась з 1246 одиниць у 1990 році до 1018 у 2008 році, або на 18,3%, а випуск ними кваліфікованих робітників зменшився відповідно з 376,7 тис. до 265,1 тис. осіб, або на 29,6% (табл. 1).

Таблиця 1 – Професійна підготовка кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах України у 1990-2008 роках

Роки	Кількість закладів	Кількість учнів, тис.	Прийнято учнів, тис.	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис.
1990	1246	643,4	380,5	376,7
1991	1251	648,4	377,4	338,1
1992	1255	647,2	367,9	307,1
1993	1185	629,4	340,8	307,0
1994	1177	572,8	286,0	288,4
1995	1179	555,2	300,5	277,3
1996	1156	539,7	304,2	274,8
1997	1003	528,1	311,2	264,5
1998	995	529,0	304,2	259,2
1999	980	527,7	307,3	263,5
2000	970	524,6	307,3	266,8
2001	965	512,3	309,1	278,8
2002	962	501,9	311,0	282,4
2003	953	493,1	311,2	275,6
2004	1011	507,3	327,6	283,4
2005	1023	496,6	314,2	286,6
2006	1021	473,8	303,7	289,3
2007	1022	454,4	299,2	285,1
2008	1018	436,7	283,2	265,1
2008 до 1990, %	81,7	67,9	74,4	70,4

Джерело: складено авторами за даними Держкомстату України [18]

Слід зазначити, що на сьогодні професійно-технічна освіта в розрізі професій (спеціальностей) не враховує належним чином потреб регіональних ринків праці, особливо перспективних. Крім того, падіння престижу робітничих професій, неефективне інформування населення щодо попиту на професії, недостатня участь

роботодавців у розв'язанні проблем професійної освіти призводить до невідповідності між попитом і пропозицією на робочу силу. Так, дефіцит робітничих професій на ринку праці України сягає 200 тисяч [3, С.3]. Причому попит на деякі робітничі спеціальності (токарь, фрезерувальник, слюсар, штукатур, тесляр тощо), наприклад, у Кіровоградській області у десятки разів перевищує їх пропозицію [2, С.18].

За даними Міністерства освіти і науки України щорічно завершує навчання у інтернатних закладах близько однієї тисячі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 60% з них продовжує навчання в професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ), 10% – у вищих навчальних закладах, решта працевлаштовуються або продовжують навчання в середніх навчальних закладах [18].

Акцент щодо професійної орієнтації та підготовки молодих людей з числа сиріт та позбавлених батьківського піклування, як правило, робиться не на отриманні професії, яка б відповідала здібностям та бажанням дитини, а на можливості швидкого досягнення економічної самостійності. За таких умов відбувається порушення фундаментальних прав, що гарантовані Конституцією України [8].

Тенденція до посилення соціальної ролі професійно-технічної освіти проявляється протягом всього досліджуваного періоду. Зокрема, з 1991/1992 навчального року частка дітей-сиріт та тих, хто залишився без батьківського піклування з-поміж учнів ПТНЗ мала стійку тенденцію до підвищення (табл. 2): 1991/1992 – 0,8%, 2001/2002 – 1,9%, 2005/2006 – 3,5%. Зріс рівень частки учнів, що мають одного з батьків: 1991/1992 – 9,9%, 2001/2002 – 13,7%, 2005/2006 – 15,7%; та учнів з функціональними обмеженнями: 1991/1992 – 0,4%, 2001/2002 – 0,6%, 2005/2006 – 1,0%. Оцінка учнів за рівнем забезпеченості у відповідний період є недосконалою через ґрунтовну зміну підходів до цього інтегрованого показника.

Таблиця 2 – Показники соціального статусу учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів МОН України

Слухачі	Навчальні роки							
	1991/1992		2001/2002		2005/2006		2006/2007	
	тис. осіб	у %	тис. осіб	у %	тис. осіб	у %	тис. осіб	у %
Всього	648,4	100	511,0	100	496,6	100	493,2	100
у тому числі: сироти та ті, які залишились без батьківського піклування	5,4	0,8	9,6	1,9	17,3	3,5	17,2	3,5
мають одного з батьків	63,9	9,9	70,2	13,7	78,1	15,7	80,0	15,9
з неблагополучних сімей	-	-	21,6	4,2	17,9	3,6	17,8	3,6
з малозабезпечених сімей	123,5	19,0	147,7	28,9	58,0	11,7	57,8	11,6
з функціональними обмеженнями	2,6	0,4	3,2	0,6	5,1	1,0	4,9	1,0
всього в зазначених групах	195,4	30,1	252,3	49,4	176,4	35,5	177,4	36,0

Джерело: складено авторами за даними Держкомстату України [18]

Між тим, досвід розвинутих країн свідчить, що соціальна функція держави не повинна мати глибинного зв'язку з освітою, адже за такої моделі „малозабезпечена особа автоматично стає малоосвіченою” [7].

В цьому зв'язку повністю погоджуємося з думкою, якої дотримуються видатні українські вчені Б. Данилишин і В. Куценко, що, окрім особливо важливої ролі, яка відведена професійно-технічній освіті в забезпеченні відродження економіки України, „на висококваліфіковані робітничі кадри покладено місію формування середнього класу в Україні” [6, С.74], необхідної і освіченої частини суспільства, без якої не можна побудувати міцну і конкурентоспроможну державу.

Декларована державою пріоритетність освіти, в тому числі професійно-технічної, має передбачати реальну підтримку освітньої галузі, достатнє фінансування, високий рівень оплати праці і соціальний захист освітян. Адже якість формування кадрового потенціалу професійно-технічної освіти великою мірою зумовлена рівнем підготовки педагогічних працівників. Разом з тим, як свідчить статистика, система стимулювання педагогічної праці не відповідає освітньо-кваліфікаційному рівню педагогів, складності і соціальній значущості виконуваної ними роботи. Рівень заробітної оплати в системі освіти дуже низький. Так, станом на початок 2009 р. середньомісячна заробітна плата в сфері освіти склала 1448 грн., що на 20% нижче від середньої в економіці [18]. Непрестижність педагогічної праці призводить до відтоку молодих кадрів з цієї сфери зайнятості.

Не відіграє важливої ролі в закріпленні молодих педагогів у сфері професійно-технічної освіти така соціальна гарантія, як надання адресної грошової допомоги. Згідно із законодавством, вона встановлюється у п'ятикратному розмірі мінімальної заробітної плати випускникам педагогічних вищих навчальних закладів, які уклали угоду про роботу в ПТНЗ на строк не менш як три роки [12]. Однією з причин цього є, на наш погляд, неспіврозмірність фактичних потреб для облаштування молодого спеціаліста за новим місцем проживання із розміром грошової допомоги на цю мету. На думку опитаних нами педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів Кіровоградської області, для підвищення дієвості цієї соціальної гарантії розмір грошової допомоги необхідно збільшити як мінімум утричі.

До зниження рівня соціальних державних гарантій в оплаті праці працівників освіти, в тому числі професійно-технічної, призвело затвердження постанов Кабінету Міністрів України від 25.10.2008 № 939 „Питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій бюджетної сфери” та від 20.12.2008 № 1117 „Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 і від 25 жовтня 2008 р. № 939”. Так, цими документами з 1 грудня 2008 року запроваджено норму для встановлення посадових окладів працівників бюджетної сфери на рівні 545 грн., замість законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати 605 грн., що фактично „заморозило” рівень зарплати освітян і погіршило їх і без того складне соціально-економічне становище, зважаючи на невпинне зростання цін і тарифів в економіці. Як відомо, з 1 жовтня 2009 р. мінімальна заробітна плата в Україні становить 650 грн. [9, с.5], проте заробітна плата працівників освіти залишилася на рівні грудня 2008 року. Лише для працівників, у яких посадові оклади менші ніж розмір мінімальної заробітної плати, заробітна плата встановлюється на рівні 650 грн. Таким чином, на сьогодні працівники бюджетної сфери, які мають 1-3 тарифні розряди (прибиральники приміщень, двірники, сторожі та робітники, які виконують кваліфіковані роботи), отримують однакову – мінімальну зарплату. Тобто міжпосадові співвідношення між ними абсолютно „стерті”. Інші міжпосадові співвідношення теж порушені. Наприклад, працівникам, які мають 10 і 11 тарифні розряди – викладачам, завідувачам лабораторій ПТНЗ фактично відповідає тарифний коефіцієнт відповідно 1,53 замість 1,82 та 1,65

замість 1,97. Таким чином, запровадження III етапу Єдиної тарифної сітки з 1 вересня 2008 року фактично не забезпечило її реалізацію в повному обсязі.

Крім того, прогнози щодо зміни ситуації в оплаті праці педагогічних працівників також невтішні. Так, за словами першого заступника глави секретаріату Президента України О. Шлапака, „у 2010 році працівники від першого до восьмого розряду одержуватимуть однакову заробітну плату” [15, С.2]. Це фактично означає поширення „зрівнялівки” в оплаті праці і подальше падіння рівня реальної зарплати бюджетних працівників, в тому числі педагогів.

Така ситуація, на наш погляд повністю руйнує ідею організації оплати праці на основі Єдиної тарифної сітки через можливість постійного втручання в механізми її реалізації (зміна в бік погіршення міжпосадових співвідношень, ситуативність підходів щодо встановлення розміру посадового окладу за першим тарифним розрядом тощо).

Висновки. Зважаючи на вище викладене, можемо зробити висновок, що на сьогодні вкрай необхідним є посилення дієвості механізмів реалізації соціальних гарантій держави в системі професійно-технічної освіти.

Для цього, на наш погляд, доцільним є:

- здійснення просвітницької та інформаційно-рекламної роботи щодо підвищення престижності робітничих професій, їх потреби на ринку праці, можливостей системи професійної освіти і навчання;
- припинення формального підходу до питання професійної орієнтації дітей-сиріт;
- стимулювання праці і посилення соціального захисту педагогічних працівників професійно-технічної освіти з метою піднесення престижу їх діяльності, стабілізації зайнятості;
- збільшення розміру адресної грошової допомоги для облаштування молодого спеціаліста за новим місцем проживання при прийнятті його на роботу в ПТНЗ;
- невтручання в механізми реалізації системи регулювання оплати праці бюджетних працівників на основі Єдиної тарифної сітки і подальше реформування оплати праці працівників освіти.

Список літератури

1. Бандур С.І. Соціальні наслідки економічних перетворень в Україні та пріоритети регіональної політики ринку праці / Семен Бандур // Зайнятість та ринок праці. Міжвід. наук. зб. – К.: РВПС України НАН України. – 1998. – Вип. 6. – С. 3 – 11.
2. Берлінський В. Кіровоградщина: розвиток трудового потенціалу / Василь Берлінський // Людина і праця. – 2008. – №7. – С.17–18.
3. Висококваліфіковані працівники залишаються затребуваними // Праця і зарплата. – 2008. - № 44 (624). – С. 3.
4. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
5. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – Київ: “Знання”, 2001. – 254 с.
6. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Богдан Данилишин, Віра Куценко // Економіка України. – 2006. – №1. – С. 71-79.
7. Дью Д. Демократия и образование: Пер. с англ. – М.: Педагогіка- Пресс, 2003. – 383 с.
8. Конституція України. Офіційне видання. Із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. – К.: Правнича фундація, 2006. – 196 с.
9. Латік В. Проблема, яка досі є актуальною / Валентина Латік // Праця і зарплата. – 2009. – № 38 (666). – С. 1,5.
10. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. із соц. політики. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2004. – 491 с.
11. Онікієнко В.В. Моделювання процесу економічного розвитку з врахуванням впливу базових галузей промисловості на ринок праці / Володимир Онікієнко // Зайнятість та ринок праці. – 1999. – Вип. 9. – С. 44 – 53.

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2006 № 1361 „Про надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників вищих навчальних закладів”.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2008 № 939 „Питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій бюджетної сфери”.
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2008 № 1117 „Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 і від 25 жовтня 2008 р. № 939”.
15. Президент підписав закон щодо підвищення рівня соціальних стандартів // Праця і зарплата. – 2009. – № 41 (669). – С. 2.
16. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати: кол. монографія / Д.П. Богиня, Г.Т. Куліков, М.В. Семикіна та ін. – К.: Інститут економіки НАНУ, 2001. – 300 с.
17. Фільштейн Л.М. Малі виробничі структури: кадрове забезпечення / Леонід Фільштейн // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 9. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – 384 с.
18. Професійно-технічні навчальні заклади [Електронний ресурс]. – доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>

О. Сторожук, А. Михайлюк

Социальные гарантии государства в контексте развития кадрового потенциала профессионально-технического образования Украины

Статья посвящена анализу роли социальных гарантий государства в контексте развития кадрового потенциала профессионально-технического образования Украины. Выявлены несоответствия государственных социальных гарантий и механизмов их реализации в системе профессионально-технического образования. Предложены направления усиления действенности механизмов реализации социальных гарантий государства в системе профессионально-технического образования.

O. Storozhuk, A. Mikhaylyuk

State social guarantees in the context of development person potential of professional and technical education of Ukraine.

The article is devoted the analysis of social guarantees role in the context of development person potential of professional and technical education of Ukraine. Disparities of state social guarantees and mechanisms of their realization are exposed in the system of professional and technical education. Directions of strengthening effectiveness of realization mechanisms of the state social guarantees are offered in the system of professional and technical education.

Одержано 23.11.09